LONDONA 1638 · PILNS TULKOJUMS

Pasaules atklāšana Mēnesī

Vai uz Mēness dzīvo?

DŽONS VILKINSS · 1638

BLUSABOOKS

GUDRĪBAS GRĀMATAS · CITAS PASAULES

Pasaules atklāšana Mēnesī

Vai uz Mēness dzīvo? (1638)

Trīspadsmit propozīcijas, ka Mēness ir pasaule kā mūsējā — ar kalniem, ielejām, jūrām, gaisu un, iespējams, iedzīvotājiem. Pilns tulkojums no 1638. gada Londonas izdevuma

BlusaBooks · MMXXVI

Tulkojums, vēres un komentāri © 2026 SIA "Blusa Entertainment".
Avots: Džons Vilkinss, *The Discovery of a World in the Moone. Or, A Discourse Tending to Prove, that 'tis Probable there May Be Another Habitable World in that Planet* (Londona, 1638; 1. izdevums, iznāca bez autora vārda). Tulkots pēc šī izdevuma lapu attēliem; gravētā titullapa un shēmas no tā paša izdevuma.

BLUSABOOKS · MMXXVI

SATURS

Priekšvārds 5

Lasītājam 9

I propozīcija 11

II propozīcija 21

III propozīcija 30

IV propozīcija 36

V propozīcija 39

VI propozīcija 47

VII propozīcija 55

VIII propozīcija 60

IX propozīcija 66

X propozīcija 76

XI propozīcija 79

XII propozīcija 89

XIII propozīcija 97

Propozīcijas, kas pierādītas šajā apcerējumā 107

Komentāri 108

PRIEKŠVĀRDS

Pasaule Mēnesī. 1638. gadā Londonā bez autora vārda iznāca neliela grāmata ar drosmīgu virsrakstu «Pasaules atklāšana Mēnesī». Tā nav ne romāns, ne sapņa stāsts, bet trīspadsmit propozīciju virkne, un katrā autors soli pa solim pierāda vienu domu. Vispirms viņš lūdz lasītāju nenoraidīt uzskatu tikai tāpēc, ka tas izklausās dīvains, jo arī antipodus kādreiz izsmēja. Tad viņš parāda, ka daudzas pasaules nav pretrunā ne ar saprātu, ne ar ticību, ka debesis nav no nemainīgas, «nesabojājamas» vielas un ka Mēness ir ciets, tumšs ķermenis, kas spīd ar Saules atstaroto gaismu. Pēc tam, sekojot Galileja tālskatim, viņš atrod uz Mēness jūras un sauszemi, kalnus, ielejas un līdzenumus un ap to — tvaikainu gaisu, bet Mēness iedzīvotājiem mūsu Zeme esot tikpat liels un spožs mēness. Pēdējā propozīcija uzdod jautājumu, kura dēļ grāmata kļuva slavena: vai tur kāds dzīvo?

Kas bija Vilkinss. Džons Vilkinss dzimis 1614. gadā un miris 1672. gadā Londonā. Kad grāmata iznāca, viņam bija tikai 24 gadi, un viņš bija jauns Oksfordas teologs. Vēlāk viņš kļuva par vienu no ievērojamākajiem sava laika angļu zinātnes vīriem. 1648. gadā viņu iecēla par Oksfordas Vodemas koledžas vadītāju, un viņa istabās pulcējās jaunie dabas pētnieki, starp tiem arī Kristofers Rens un Roberts Boils. 1656. gadā viņš apprecēja Robinu, Olivera Kromvela māsu, un kļuva par Kromvela svaini, 1659. gadā īsu laiku vadīja Kembridžas Trīsvienības koledžu, 1660. gadā bija viens no Londonas Karaliskās biedrības dibinātājiem un viens no tās pirmajiem sekretāriem, bet 1668. gadā kļuva par Česteras bīskapu. Viņš sarakstīja arī grāmatu par slepeniem rakstiem un šifriem «Merkurijs jeb Slepenais un ātrais vēstnesis» (1641), grāmatu par mehānismiem un mašīnām «Matemātiskā maģija» (1648) un plašo «Mēģinājumu par reālo zīmi un filozofisko valodu» (1668), kurā viņš izstrādāja mākslīgu valodu, ko varētu saprast visas tautas.

1638. gads. Vilkinss rakstīja laikā, kad debesis bija pēkšņi kļuvušas daudz tuvākas. 1609.–1610. gadā Galilejs pavērsa savu tālskati pret Mēnesi un grāmatā «Zvaigžņu vēstnesis» (1610) aprakstīja tā kalnus un ielejas, četrus Jupitera pavadoņus un neskaitāmas jaunas zvaigznes. 1634. gadā pēc Keplera nāves iznāca viņa «Sapnis» (mūsu Nr. 85) — stāsts par ceļojumu uz Mēnesi un tā iedzīvotājiem. Bet tikai piecus gadus pirms Vilkinsa grāmatas, 1633. gadā, Romā Galileju notiesāja par Kopernika sistēmas aizstāvēšanu. Tajā pašā 1638. gadā, kad iznāca Vilkinsa grāmata, Londonā tika izdots arī bīskapa Frensisa Godvina romāns «Cilvēks Mēnesī» (mūsu Nr. 87). Divi angļu garīdznieki vienā gadā rakstīja par Mēnesi: viens — piedzīvojumu stāstu, otrs — pierādījumu grāmatu.

Kā Vilkinss pierāda. Jau vēstulē lasītājam autors godīgi brīdina, ka sola tikai ticamus, nevis neapgāžamus argumentus un ka darbs tapis dažās nedēļās. Viņš divreiz atsaucas uz Frānsisu Bēkonu jeb lordu Verulamu, kura idejas vēlāk kļuva par Karaliskās biedrības programmu. Bēkons mācīja, ka zināšanas jāiegūst no novērojumiem, nevis no seno autoritātēm. Tomēr Vilkinss autoritātes neatmet: viņš rūpīgi sauc lieciniekus — Plūtarhu un senos filozofus, Kuzānieti, Kopernika sekotājus, Kepleru un Galileju, pat savus pretiniekus — un ar mierīgu ironiju parāda, kur viņi kļūdās. Viņa svarīgākais princips skan gandrīz kā mūsdienu zinātnes moto: mūsu uzskatu mēraukla nav Aristotelis, bet patiesība.

Ticība un jaunā zinātne. Vilkinss bija garīdznieks un nopietni ņēma Rakstus un baznīctēvus. Viņš neapšauba Bībeli, bet kopā ar svēto Augustīnu un citiem rakstniekiem skaidro, ka Svētie Raksti pielāgojas vienkāršās tautas sapratnei un ierastajai runai, «kā aukles mēdz darīt ar saviem zīdaiņiem», un nav domāti, lai mācītu astronomiju. Tāpēc doma par pasauli Mēnesī, viņaprāt, nav pretrunā ar ticību. Par grūtākajiem jautājumiem — vai Mēness iedzīvotāji būtu Ādama pēcnācēji un kā tie varētu tikt pestīti — viņš runā ļoti piesardzīgi un sliecas domāt, ka tie nemaz nav cilvēki, bet kāda cita veida radības.

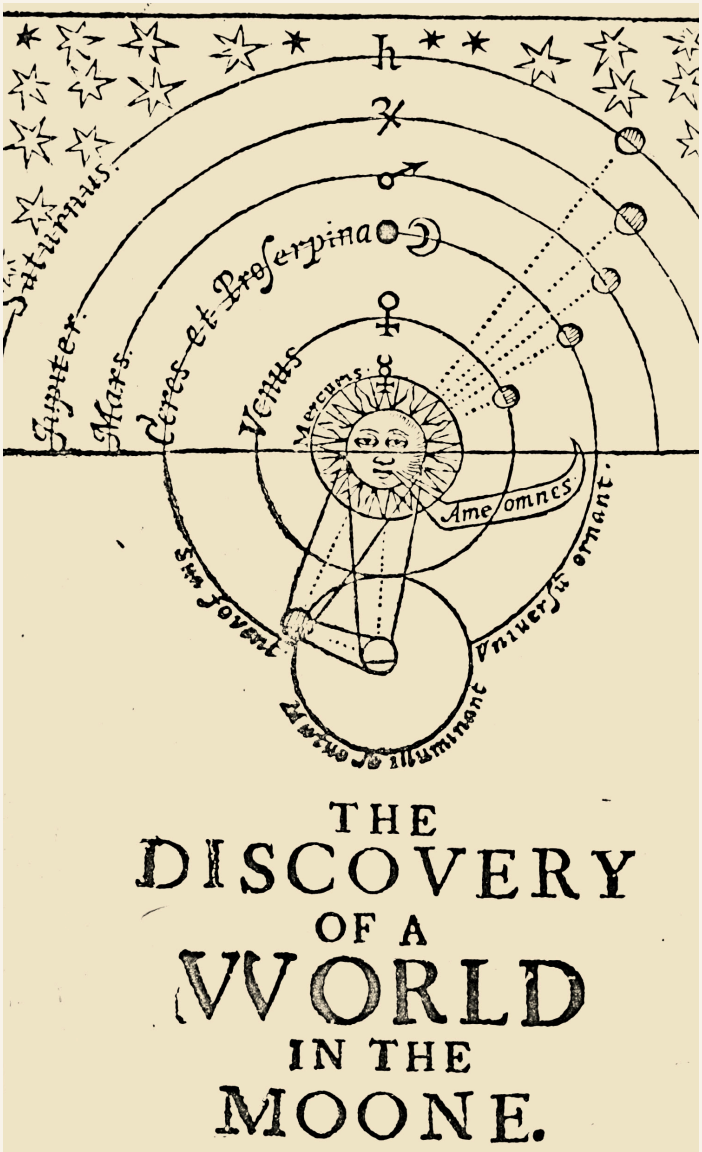
Trīspadsmit un četrpadsmit propozīcijas. Grāmata ātri kļuva pazīstama. 1640. gada trešajā izdevumā Vilkinss pievienoja četrpadsmito propozīciju — par to, ka kādam no mūsu pēcnācējiem ir iespējams atrast līdzekli, kā nokļūt līdz šai

otrai pasaulei, — un grāmatu iesēja kopā ar jaunu darbu «Apcerējums par jaunu planētu», kurā viņš aizstāv domu, ka Zeme ir planēta. Mūsu tulkojums ir no 1638. gada pirmā izdevuma ar trīspadsmit propozīcijām. Tomēr arī šeit, pēdējās lappusēs, jau skan cerība, ka nākamās paaudzes izdomās, kā ar Mēness ļaudīm iepazīties tuvāk.

Ietekme. Vilkinss bija viens no pirmajiem, kas par jauno astronomiju rakstīja nevis latīniski, bet angliski, skaidrā valodā plašam lasītāju lokam. Viņa novērojumos un pārbaudē balstītā domāšana vēlāk kļuva par Karaliskās biedrības ceļu. Grāmata palīdzēja padarīt domu par apdzīvotām pasaulēm par nopietnu sarunas tēmu Eiropā, un tās pēdas redzamas gan Fontenela grāmatā, gan vēlāko rakstnieku darbos.

Mūsu sērija «Citas pasaules». Šī grāmata stāv sērijas sākumā. Godvina «Cilvēks Mēnesī» (1638; Nr. 87) un Sirano de Beržeraka «Pasaule Mēnesī» (1657; Nr. 88) uz Mēnesi lido ar fantāzijas palīdzību, Fontenels «Sarunās par pasauļu daudzumu» (1686; Nr. 90) jautājumu pārvērš vieglā salona sarunā, Kristians Heigenss «Debesu pasaulēs» (1698; Nr. 91) par planētu iedzīvotājiem spriež kā astronoms, Voltēra «Mikromegass» (1752; Nr. 92) ved uz Zemi ciemiņus no Sīriusa un Saturna, bet Emanuels Svēdenborgs grāmatā «Zemes Visumā» (1758; Nr. 93) stāsta par citu planētu gariem.

Mūsu izdevums. Šis ir pilns tulkojums, teikumu pa teikumam, no 1638. gada Londonas izdevuma; nekas nav izlaists vai pārstāstīts. Laikmeta vārdi un uzskati atstāti, kā tie ir oriģinālā, un vērēs tie mierīgi paskaidroti. Vilkinsa paša atsauces lapas malās dotas vērēs, kas sākas ar vārdu «Malā:». Grāmatas sākumā ir 1638. gada izdevuma gravētā titullapa, tekstā — Vilkinsa kokgriezuma zīmējumi, bet propozīciju sākumā — mūsdienu krāsainas ilustrācijas. Grāmatas beigās katrai propozīcijai vai to grupai ir komentārs — «Vienkāršiem vārdiem» un «Ko saka zinātne».

THE
DISCOVERY
OF A
WORLD
IN THE
MOONE.

Oriģinālā gravētā titullapa, Londona, 1638: Kopernika pasaules sistēma — centrā Saule («Ame omnes», «No manis visas»), apakšā Zeme un Mēness («Mutuo se illuminant», «Viens otru apgaismo»)

LASĪTĀJAM

Ja starp savām brīvajām stundām tu vari kādu atvēlēt šī apcerējuma lasīšanai un ceri atrast tajā ko tādu, kas varētu nākt tev par zināšanu un labumu, tad ļauj man tev ieteikt: nāc pie tā ar līdzsvarotu prātu, aizspriedumu nesvārstīts, bet bezkaislīgi apņēmies piekrist tai patiesībai, kas pēc pārdomām tavam saprātam liksies visticamākā. Un tad es nešaubos, ka tu vai nu piekritīsi man šajā apgalvojumā, vai vismaz neuzskatīsi, ka tas ir tikpat tālu no patiesības, cik tālu no vispārpieņemtā uzskata.

Divus brīdinājumus es labprāt tev dotu jau pašā sākumā.

1. Lai tu šeit necerētu atrast kādu precīzu, rūpīgi izstrādātu traktātu, jo šis apcerējums bija tikai dažu vieglāku studiju auglis, turklāt arī tās sasteigtas īsā laikā: tas tika iecerēts un pabeigts dažās nedēļās, un tāpēc jūs nevarat pamatoti gaidīt, lai tas būtu tik nopulēts, kā varbūt prasītu temats vai kā to būtu spējis paveikt autors[1], ja viņam būtu bijis vairāk brīva laika.
2. Lai atcerētos, ka es šī uzskata pierādīšanai solu tikai ticamus argumentus, un tāpēc jums nav jāgaida, ka katrs secinājums izrietēs nenoliedzami vai ka katra argumenta patiesība būs mērāma ar tā nepieciešamību. Es atzīstu, ka dažas astronomiskās parādības varbūt iespējams izskaidrot arī citādi, nekā tās izskaidrotas šeit. Bet tas, uz ko es tiecos, ir šis: ka tās, visticamāk, var izskaidrot tā, kā es tās šeit esmu izklāstījis. Un, ja tas tiek atzīts (kā, manuprāt, tam jātiek atzītam), tad es nešaubos, ka objektīvs lasītājs atradīs zināmu gandarījumu galvenajā lietā, kas jāpierāda.

Daudzi senie un ievērojamāki filozofi agrāk ir aizstāvējuši šo apgalvojumu, ko es šeit esmu izteicis, un būtu vēlams, lai daži no mums vairāk pieliktu pūles šo veco

1. Grāmata 1638. gadā iznāca bez autora vārda; tās autors ir 24 gadus vecais Oksfordas teologs Džons Vilkinss (1614–1672), vēlāk Česteras bīskaps un viens no Londonas Karaliskās biedrības dibinātājiem.

uzskatu izpētei, jo, lai gan citi tos ilgu laiku atstājuši novārtā, tomēr tajos jūs varat atrast daudzas patiesības, kas ir jūsu pūļu un vērības vērtas. Maldīgs ir mūsu iedomājums, ka senajā uzskatu daudzveidībā un meklējumos vienmēr ir uzvarējis labākais. «Laiks,» saka mācītais Verulams[2], «šķiet līdzīgs upei vai straumei, kas mums lejup atnes to, kas ir viegls un uzpūsts, bet nogremdē to, kas ir smags un ciets.»

Mana vēlēšanās ir ar šī apcerējuma palīdzību rosināt kādu darbīgāku garu meklēt citas apslēptas un nezināmas patiesības. Jo zinātņu augšanai noteikti ir liels šķērslis tas, ka cilvēki joprojām tā vazājas pa iestaigātiem principiem, ka baidās pieļaut jebko, kas tiem varētu šķist pretrunā. Nevēlēšanās pakļaut šādas lietas pārbaudei ir viena no tām mūsu laiku mācīšanās kļūdām, ko pamanījis vērīgais Verulams. Bez šaubām, ir daudz slēptu patiesību, kam senie gājuši garām un kas vēl atstātas, lai padarītu kādu no mūsu laikabiedriem slavenu ar to atklāšanu.

Ja ar šo izdevību man izdosies pamudināt kādu lasītāju uz šāda veida mēģinājumu, tad es uzskatīšu sevi par laimīgu un šo darbu par sekmīgu.

Paliec sveiks.

2. Frānsiss Bēkons, barons Verulams (1561–1626), angļu filozofs un valstsvīrs, jaunās pieredzes zinātnes aizstāvis; tēls par laika upi ņemts no viņa darba «Par zinātņu attīstību» (1605).

I PROPOZĪCIJA

Mūsdienu ilustrācija

(Priekšvārda vietā.) Ka šī uzskata dīvainība nav pietiekams iemesls to noraidīt, jo arī citas noteiktas patiesības agrāk tikušas uzskatītas par smieklīgām un lielas aplamības ticētas ar vispārēju piekrišanu.

Mūsu dabā allaž mīt dedzīga tieksme un izsalkums pēc jaunuma, un tā ir daļa no tā pirmatnējā tēla — no tā plašuma un bezgalīgās ietilpības, kas sākumā tika radīta cilvēka sirdī. Jo kopš savas samaitāšanās Ādamā sirds, juzdama, ka ir pilnīgi iztukšota no visa labā, tagad ķeras pēc katras jaunas lietas, domādama, ka varbūt atradīs piepildījumu kādā no saviem līdzradījumiem. Bet mūsu ienaidnieks velns (kas allaž cenšas sagrozīt mūsu dāvanas un sist mūs ar mūsu pašu ieročiem) to ir tā

sagudrojis, ka jebkura patiesība tagad šķiet nepatīkama tieši tā paša iemesla dēļ, kura dēļ tiek pieņemta maldība, — jaunuma dēļ. Jo lai tikai pasaulē tiek palaista kāda iznireļa ķecerība, tūdaļ atrodas daži, kas aiz ziņkāres, un citi, it kā tikai gaidījuši izdevību izcelties, pieņems to par kanonisku un padarīs par daļu no savas ticības un apliecības; turpretī vientuļā patiesība nekur nevar atrast tik gatavu uzņemšanu: tas pats jaunums, ko uzskata par maldības ieteikumu un kas to padara tīkamu, tiek pieskaitīts par vainu patiesībai un liek to noraidīt. Kā gan neticīgā pasaule blenza uz Kolumbu, kad viņš apsolīja atklāt citu zemes daļu, un viņš ilgu laiku ne ar savu pārliecību, ne ar argumentiem nespēja pamudināt nevienu no kristīgajiem valdniekiem ne piekrist viņa uzskatam, ne uzņemties izdevumus par mēģinājumu. Ja nu viņš, kam bija tik labs pamats savam apgalvojumam, nevarēja atrast labāku uzņemšanu gudrāko ļaužu un pasaules augšgala vidū, tad maz ticams, ka šis uzskats, ko es tagad izsaku, no mūsdienu cilvēkiem, it īpaši no mūsu vienkāršajiem prātiem, saņems ko citu kā neticību vai izsmieklu. Jaunu patiesību nelaime filozofijā allaž bijusi tā, ka tās izsmej tie, kas nezina lietu cēloņus, un noraida citi, kurus viņu ietiepība piesien pie pretējā uzskata, — cilvēki, kuru skaudīgais lepnums neļauj atzīt par patiesu nevienu jaunu lietu, ko viņi paši nav pirmie izgudrojuši. Tā kā es varu pamatoti gaidīt, ka mani apsūdzēs uzbāzīgā nezināšanā un pārdrošā lielībā, it īpaši tāpēc, ka par šo uzskatu Ksenofāns[3] — vīrs, kura autoritāte spēja piešķirt viņa apgalvojumam zināmu ticamību, — nespēja izbēgt no līdzīgas citu nosodīšanas. Jo Natāls Komess[4], runājot par šo filozofu un šo viņa uzskatu, saka tā: *Nonnulli ne nihil scisse videantur, aliqua nova monstra in Philosophiam introducunt, ut alicujus rei inventores fuisse appareant.* «Ir daži, kas, lai neizskatītos, ka neko nezina, ievieš filozofijā briesmīgas aplamības, lai pēc tam iegūtu slavu par kaut kā izgudrošanu.» Tas pats autors citā vietā[5] apsūdz arī Anaksagoru[6] muļķībā par to pašu uzskatu: *Est enim non ignobilis gradus stultitiae,*

3. Ksenofāns no Kolofonas (ap 570–475 p.m.ē.), grieķu dzejnieks un filozofs; antīkie rakstnieki, arī Laktancijs, viņam piedēvēja uzskatu, ka Mēness ir apdzīvots.
4. MALĀ: Natāle Konti, «Mitoloģija», 3. grām., 17. nod. Natāle Konti (1520–1582) bija itāļu humānists, kura «Mitoloģija» (1567) bija populārākā antīko mītu rokasgrāmata 17. gadsimtā.
5. MALĀ: turpat, 7. grām., 1. nod.
6. Anaksagors no Klazomenām (ap 500–428 p.m.ē.), grieķu filozofs; mācīja, ka Mēness ir zemei līdzīgs ķermenis ar līdzenumiem un aizām, kas savu gaismu saņem no Saules.